

# **TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ**

## **A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ UZUN TEZİ**

### **"YAŞAMLA UZLAŞMAK"**

**Rehber Öğretmen :** Ayşe Yıldız

**Öğrencinin Adı :** Selen

**Soyadı :** Erdoğan

**Numarası :** D1129026

**Ödevin sözcük sayısı:** 3977

**Araştırma Konusu:** Orhan Pamuk'un "Cevdet Bey ve Oğulları" adlı yapıtına yansıyan çatışmalar ve topluma yabancılaşma sorunsalı figürlerin yaşam algılarını nasıl etkilemiştir?

## **İÇİNDEKİLER**

- I. Giriş**
- II. Cevdet Bey ve Oğulları’nda çatışma ve yabancılaşma sorunsalları**
  - 1. Figürlerin yaşadığı çatışmalar ve bunların nedenleri**
  - 2. Figürlerin topluma yabancılaşmaları ve nedenleri**
- III. Sonuç**
- IV. Kaynakça**

## ÖZ (ABSTRACT)

A1 Türk Dili ve Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tezde; Orhan Pamuk'un "Cevdet Bey ve Oğulları" adlı yapıtında, konu edilen bir ailenin üç kuşağının ve yakınlarının yaşadıkları sorunsallar, yaşamı algılayışları, hayata bakış açıları ve dönemsel koşullar çerçevesinde ortaya koydukları durumlar değerlendirilmiştir. Bu yapıtta Orhan Pamuk, kendine ve içinde yaşadığı dünyaya ilişkin farkındalığı yüksek, yaşamı irdeleyen insanların, farklı bakış açılarıyla da olsa benzer sorunları yaşamalarının kaçınılmazlığını sorgulamaktadır. Bu insanların ortak noktaları; yaşamı algılayışları doğrultusunda sürekli kendilerini sorgulama halinde olmaları, bir yandan toplum değerlerine uygun yaşarken bir yandan da bu değerleri eleştirerek yeni arayışlara yönelmeleri ve topluma yabancılaşmalarıdır.

Çalışmamda, her figürü çatışmaya ve yabancılaşmaya iten nedenler farklı olduğu için yeni değer yargıları üreten kuşak çatışmalarını ayrı ayrı figürler üzerinden ele aldım. Yapıtta figürlerin yaşam algılarının koşullara ve zamana bağlı olarak değiştiği ve içine düştükleri çatışma sonucunda kendilerini toplumdan üstün görme eğilimi ile topluma yabancılaştıkları sonucuna vardım.

(145 sözcük)

**Araştırma Konusu:** Orhan Pamuk'un "Cevdet Bey ve Oğulları" adlı yapıtına yansıyan çatışmalar ve topluma yabancılaşma sorunsalı figürlerin yaşam algılarını nasıl etkilemiştir.

## I. GİRİŞ

Hangi toplumda ya da zamanda olursa olsun, birey kendisini çevresi ile birlikte algılar. Çevresinin fiziksel ve toplumsal koşulları, özellikleri, ortak değerleri, ahlak anlayışı, olaylara, ilişkilere ve diğer insanlara bakış açısı kişiliğinin oluşmasını etkiler ve yaşamını biçimlendirir. Aynı fiziksel ortam ve sosyal çevreye sahip olan bireyler, farklı dönemlerde yaşamlarını sürdürmüş olsalar da, aynı değerlerle yetişmiş olmaları nedeniyle benzeri bireysel sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Ancak, yaşadıkları zaman dilimine ait toplumsal koşullar yaşamı algılayışlarını, sorunlara yaklaşımlarını ve dolayısıyla çözüm arayışlarını farklılaştırır.

Orhan Pamuk, "Cevdet Bey ve Oğulları" adlı romanında; 1900'lerden 1970'li yıllara kadar yaşanan toplumsal değişimi, İstanbul'un Nişantaşı semtinde üç kuşak boyunca yaşamış olan bir ailenin serüveni olarak bize aktarmaktadır. Yapıtta, bireylerin yaşam algıları ile bu değişim arasındaki ilişkinin, onların yaşamlarını ve iç dünyalarını nasıl etkilediği anlatılmaktadır. Geçen sürede İmparatorluk ve şeriat devletinden modern, laik bir devlet düzenine geçilmiş, sosyal hayatı batı kültürüne yaklaştırmayı hedeflenen devrimler gerçekleştirilmiştir.

Yapıtta her kuşağın yaşadığı dönem, Osmanlı'dan bu yana toplumumuzun geçirdiği ayrı bir evreyi yansıtmaktadır. Her dönemin toplum yapısı birbirinden oldukça farklıdır. Odak figürler iç dünyalarında yaşadıkları çelişkileri dış dünyalarında çözmeye çalışırken içinde bulundukları döneme ait sosyal ve ekonomik koşullar yaklaşımlarının temelini oluşturmakta ve vardıkları çözümlemelerde belirleyici rol oynamaktadır. Bu tezde de, ele alınan altı odak figürün yaşamı, çatışmaları ve topluma yabancılaşmaları sorunsalları üzerinden işlenecektir. İnceleme boyunca zaman ve uzamın etkileri göz önüne alınacak, bireylerin vizyonlarının gelişmesinde ve sorunsalların oluşmasında etkili olan koşullar sorgulanacaktır.

## II. CEVDET BEY VE OĞULLARI'NDA ÇATIŞMA VE YABANCILAŞMA

### SORUNSALLARI

#### 1. Figürlerin yaşadığı çatışmalar ve bunların nedenleri

Bireyler içinde bulundukları çevrenin ortak yaşam ve düşünce biçimine göre yaşadıkları ve bu yaşam tarzını fazla sorgulamadıkları zaman çelişkilerden, iç çatışmadan uzak kalırlar. Ancak, romanda konu edildiği gibi sürekli değişim halinde olan, içinde değişik din ve ırkta azınlıkları barındıran, farklı değer yargılarına sahip bir toplumda bunu sağlamak zordur. Yapıtta, her dönemde, kişilerin seçtiği yaşam tarzını sorgulamasına yol açan dış etkenler, toplumsal çelişkiler mevcuttur. Toplumsal farkındalıkları ve bilgi birikimleri de bu toplumsal gerçeklere eklenince figürlerin sürekli olarak kendilerini sorgulama halinde oldukları, bunun sonucunda da yabancılaşma ve iç çatışma yaşadıkları görülür.

Yapıtta konu edilen ilk dönemde, toplumda bir yandan katı değerler, dini kurallar geçerliken diğer taraftan yenilikçi, özgürlükçü bir "jöntürk" hareketi ve batı hayranlığı vardır. Ticareti elinde tutan Yahudi ve Rum azınlıkların temsil ettiği bir zengin kesim, saray çevresi ve geleneksel değerlerini koruyan müslüman halk kesimi sosyal yapıyı oluşturmaktadır. Böyle bir toplumsal yapı içinde yer alan Cevdet Bey, babasından devraldığı ticaret işini başarıyla geliştirmiş, 30'lu yaşlarında genç bir tüccardır. O dönemde sık rastlanmayan "müslüman bir tüccar" olarak başkalarına benzememekte, bu yönüyle toplum değerlerinin dışında kalmakta, zaman zaman çevresiyle çatışma yaşamaktadır. *"Ağbisinin askeri tıptan arkadaşı doktor Tarık'tı... küçümseyerek gülümsediğini hiç saklamaya çalışmadan: 'Peki sen ne yapıyorsun? Gene ticaret ha, ticaret...' dedi ve yarım yamalak bir selam verip Sirkeci'nin kalabalığına karıştı."* (Pamuk 19)

Cevdet Bey'in kendini sorgulamasına ve çatışma yaşamasının nedenlerinden biri de kardeşi Nusret'le olan ilişkisidir. Nusret'e olan duyguları hayranlık ve küçümseme arasında değişmekte, sevgisi ya da kızgınlığı ağır basmaktadır. Nusret onda olmayan

tüm özelliklere sahiptir; okumuş, entellektüel, toplumsal kaygıları olan, özgürlükçü bir jöntürk'tür. Toplumsal değerlerin, öğretilerin, anlayışların hayatını şekillendirmesine izin vermemektedir. Oysa Cevdet Bey, Batı yaşam tarzına olan hayranlığına ve işi gereği topluma ters düşmesine rağmen bir yandan da geleneksel düzen içinde kendine bir yer edinme, İstanbul'un zengin ve ayrıcalıklı kişilerinin toplumsal hayatına girebilme çabası içindedir. O, aslında beğenmediği toplumsal yapı içinde sosyal statü elde edebilmek için bir paşanın kızıyla evlenirken, Nusret tiyatro oyuncusu ermeni sevgilisiyle yaşamaktadır. Bu durum hem kendi içinde hem de kardeşiyle çatışma yaşamasına neden oluşturmaktadır. *"Nusret: 'Seni beğeniyor. Sana hayran oldu bile!' diyerek Mari'ye gülümsedi. 'Çünkü seni Avrupai buluyordur. Benim kardeşim Avrupa'dan gelen her şeye hayrandır!'" (Pamuk 28)*

Nusret'in cesaretini, farklı hayat seçimini içten içe takdir ederken, abisinin parasızlığını ve sefilliğini, kendisinin yaşam algısını haklı gösterecek gerçekler olarak değerlendirmektedir. *" 'Onu küçümsüyor muyum?' diye düşündü. 'O ölüyor ben yaşıyorum. Demek ki ben haklıyım, ben kazandım!'" (Pamuk 72)* Oysa, abisine yönelttiği küçümsemelerin altında aslında gizli bir hayranlık saklıdır. Bu çelişki ve sorgulamalar ömrünün sonuna kadar devam eder. Yaşamının son dakikalarında, nefes alamazken bile Nusret'in kişiliği altında ezilmektedir. *"Küçükken bir odaya kapatmışlardı. Kapıyı kilitlemişlerdi... Yorgan üzerindeydi galiba, yorganın üstünde de ağbisi Nusret vardı; Cevdet içinden çıkmasın diye yorganı sıkıştırıyordu. Cevdet de nefes alamıyordu." (Pamuk 204)*

Askeri tıp eğitimi aldıktan sonra Paris'e giderek Jöntürk hareketine katılan Nusret hasta olarak geri döndüğü İstanbul'da, bir pansiyon odasında, Ermeni tiyatrocusu sevgilisiyle ölümü beklemektedir. Daha önce yaptığı bir evlilikten, akrabalarının yanında kalan bir oğlu vardır. Kardeşi Cevdet Bey, onun içsel çelişkilerinin, sorgulamalarının en önemli kaynağıdır. O'nu hem yaşama bakışı nedeniyle küçümsemekte hem de seçtiği yoldaki azmini ve başarısını takdir etmektedir. Ölüm

döşğinde, oğlunu Cevdet Bey'e emanet etmiştir. Çünkü onun geleneksel tarzda, din, korku ve karanlık düşüncelerle değil, "akıl ışığında" yetişmesini istemektedir. Bunda, kendisi öldükten sonra oğluna sağlayabilecek tek kişi, ömrü boyunca küçümsediği ve sözleriyle aşağıladığı kardeşi Cevdet Bey'dir. *"...Bir tüccarın evinde, hele senin gibi sıfırdan başlayan bir tüccarın evinde, her şey hesaba kitaba dayanır. Hesap, kitap olduğu yerde akıl vardır, korku değil."* (Pamuk 76) Nusret yaşadığı çelişkilerle ortaya koyduğu çatışmalarını yalnızca Cevdet Bey'e değil, dünya görüşü kendisinden farklı olan tüm insanlara yöneltmiştir. Kendisini akıllı, değerli, diğer insanları ise aptal bulmaktadır. O birçok şeyi bilen ve görendir. Oysa, çevresindekiler, yaşamın en sıradan, en işe yaramaz konularıyla mutlu olabilen basit, duyarsız insanlardır. Ama, o "aptal" insanlar yaşamakta ve mutlu iken kendisi öfke ve mutsuzluk içinde ölümü beklemektedir. *"Niye ıslık çalıyor? Çünkü aptal! Bu çirkin ve iğrenç dünyada ancak aptallar mutlu olabilir...Aptallar... Ben akıllıyım, her şeyi biliyorum ve ölüyorum."* (Pamuk 78)

Cevdet Bey ve Nusret, toplumsal gerçeklere kendi algıları doğrultusunda, farklı açılardan bakarak kendilerine birbirinden çok farklı hayatlar çizerek birbirleriyle çatışma içinde olmuşlardır. Nusret'in ifadesiyle, birinin nefret ettiği toplumsal yapının diğeri parçası olmak istemiştir. Ancak, yaşam seçimleri birbirlerinin düşüncelerini etkilemekte, kendilerini sorgulamalarına ve çatışmalarına neden olmaktadır.

Yapıtın ikinci bölümünde, yani 1930'lu yılları kapsayan dönemde ailenin maddi durumu oldukça iyidir ve Nişantaşı'ndaki konakta yaşamaktadırlar. Ülkede, kalkınma seferberliğinin yanı sıra Cumhuriyet sistemine geçişin sancıları da yaşanmaktadır. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde batılı, modern bir yaşam tarzı yerleştirilmeye çalışılırken, memleketin birçok yerinde, özellikle Doğu'da eski sosyal düzen devam etmektedir.

Yapıtta bu dönemin figürleri olarak yer alan, Cevdet Bey'in küçük oğlu Refik ve onun mühendislik okulundan arkadaşları Ömer ve Muhittin aynı eğitimi almış olsalar da

farklı kişiliklere ve yaşam algılarına sahiptirler. En önemli ortak noktaları ise, farklı yönlerde de olsa sürekli olarak kendilerini ve yaşamlarını sorgulamalarıdır.

Ömer, mühendislik okulundan sonra İngiltere'ye gidip eğitimini sürdürmüş, Avrupa'daki bireyci kapitalist sisteminin etkisinde kalarak yurda dönmüştür. Kendisini bir "fatih" olarak niteleyerek hayatın ona sunabileceği her şeye sahip olmak istemektedir. Başarı takıntısının etkisiyle kendisini çevresindeki insanlardan daha farklı ve üstün bir yere koyar ama yine de kendinden memnun olamaz. Bir yandan düşüncelerini doğru bulup hayatı bu şekilde yaşamak gerektiğine inanırken öte yandan da sürekli olarak kendisini sorgulamakta, abartılı yaşam seçimi konusundaki çelişkiler yaşamaktadır. *"Belki de bu fatihlik denen şeyi abartıyorum, özeniyorum. Sakın Avrupa'da öğrendiğim şeyler saçma sapan olmasın?" "Ama yok! Tutkularım var benim. Başkalarına benzemiyorum. Cesaretim var!..." (Pamuk 137)*

Yurtdışından döndükten bir süre sonra demiryolu yapımında çalışmak üzere gittiği Kemah'ta, Osmanlı toplumundan Modern Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sancıları yaşayan ülkenin gerçekleriyle karşılaşır. Şantiyenin yer aldığı bölgenin toprak ağası ve aynı zamanda milletvekili olan Kerim Bey, Ömer'in hayatındaki önemli bir çatışmanın kaynağı olur. Sağduyusuyla Kerim Bey'den, temsil ettiği feodal toplumsal düzen ve bu düzen sayesinde elde ettikleri için nefret ederken sahip olduğu güç ve kudret nedeniyle de hayranlık ve kıskançlık duymaktadır. *"Ondan neden nefret ediyorum?..... Çünkü o her yeri her köşeyi tutmuş!..... Ben bir efendi olmak istiyorum. Üstelik o Kerim Bey'den çok daha...daha akıllı ve bir efendi." (Pamuk 326)*

Diğer bir iç sorgulamayı da iyi eğitilmiş, kültürlü bir "Cumhuriyet kızı" olan nişanlısı Nazlı ile ilişkisi nedeniyle yaşamaktadır. Nazlı bir milletvekili kızıdır ve Ömer'e, fatihlik yolunda ihtiyacı olacak statü desteğini ve çağdaş bir aile kurma imkanını sağlayacaktır. Ancak, aile hayatının durağanlığı, hırslarını yok edeceği ve sonuçta "herkes" gibi olacağı kaygısı Ömer'i evlilik konusunda kendi içinde yaşadığı



çatışmalara yöneltilir.

*"...Hem yaşamak, hem alay edebilmek, hem en zeki ve en güçlü olmak....ben çirkinim...Ben Türk'e benzemiyorum!...Ben tuhafım...Ben hırslıyım, korkağım...Avrupa'yı biliyorum...Bir asalak mıyım? Ama demiryolunda herkesten çok çalıştım. Evleneceğim...İstiyorum... Korkuyorum..."*  
(Pamuk 437)

Cevdet Bey'in küçük oğlu Refik mühendis olduktan sonra mesleğini yapmak yerine babasının kurduğu aile şirketine çalışarak hayatını sürdürmektedir; fakat şirketin sorumluluğu abisi Osman'dadır. Onun için çalışmak sadece vaktini doldurmak için zorunlu bir faaliyettir. Refik, yapının ilk bölümlerinde toplum ve aile düzeni içinde mutlu, eşinden, sosyal çevresinden ve yaşantısından memnun, kültürlü, uyumlu, iyi niyetli bir gençtir. Ancak zamanla, özellikle de ailede baskın bir kişilik olan babasının ölümünden sonra, hayatını sorgulamaya başlamıştır. İçinde huzurlu olduğunu düşündüğü yaşamı onu artık tatmin etmemekte ve bunaltmaktadır. Nedenini bilemez ama huzurunu ve dengesini kaybetmiştir. *"...İyi değilim, hayatım rayından çıktı; ne yapacağımı bilemiyorum"* (Pamuk 252) Yeniden dengesini bulabilmek için çevresinden uzaklaşması gerektiğini düşünür ve Kemah'a, Ömer'in yanına gider. Doğu'ya yaptığı bu yolculuk onu ülke sorunlarıyla yüz yüze getirmiştir. Bilgi birikimini de kullanarak samimi ve iyi niyetli çalışmalar yapar. Bir süre de Ankara'da kalarak çalışmalarını yetkililere ulaştırmaya ve değerlendirilmelerini sağlamaya çalışır. Ancak, dönemin siyasi ortamında bu çalışmaların ciddiyetle dikkate alınıp değerlendirilmesi zordur. Cumhuriyet'in 15. yılıdır ve devlet kadroları henüz devrimleri oturtmaya, rejime uyum sağlamaya çalışmaktadır. Yürürlükte olan zihniyete göre *"İnkılap halkın hayrına olanları, halka rağmen, fakat halk için, halka getirmek işidir..."* (Pamuk 409) Bu ortamda çabaları sonuçsuz kalır ve hayal kırıklığıyla İstanbul'a döner. *"Yanlış*

*şeyler düşündüğüm bir hayalci olduğum ortaya çıktı...İstanbul'dan kaçtım. Köylülerin sefaletini gördüm...Ama yanıldım..." (Pamuk 409)* Bu kez de devletin siyasi yaklaşımıyla çatışmış, kendini ve düzeni sorgulamıştır. *"Demek hiçbir şey benim iyi niyetime istemime ve seçmeme bağlı değil....Her şey şu devlet, inkılap, Cumhuriyet denen şeyle çevrili. Bana yol yok!" (Pamuk 412)* Doğuya yaptığı yolculuk, edindiği yeni toplumsal bakış açısı ve yaptığı çalışmalar ona kaybettiği dengesini geri kazandırmamıştır. "Hayatta ne yapmalı" sorusu zihninde tekrarlanmakta ve yaşamını çatışmaya dönüştürmektedir. Ama, en azından, artık eskisi gibi yaşayamayacağını algılamaktadır. Hayatına anlam katmanın kendince bir yolunu bulmuştur; toplumun kültürel gelişimini, böylece "aydınlanmayı" sağlayacak bir iş yapacaktır. Bu amaçla, özellikle Klasik Batı edebiyatına ilişkin eserleri yayımlamak üzere, bir yayınevi kurar. *"Rönesans kültürü...Aklın ışığı... Aklın, bizdeki barbarlığı ve despotluğu yenecek ışığına ihtiyacımız var..." (Pamuk 461)* Ancak, bu uğraş da ona, uğruna parasından ve ailesinden bile vazgeçtiği, huzuru ve doyumunu sağlayamaz.

Refik'in mühendislik okulundan arkadaşı olan Muhittin, mühendisliğinin yanı sıra, şiirleri fazla tepki görmeyen başarısız bir şairdir. Oysa bu konuda çok iddialıdır ve iyi bir şair olmak onda sağlıksız bir takıntı haline gelmiştir; otuz'una gelmeden tanınmış bir şair olamazsa intihar etmeyi düşünmektedir. O da Ömer ve Refik gibi oldukça entelektüel ve batı kültürünün etkisi altındadır. Ancak onlardan farklı olarak, maddi anlamda çok daha mütevazı koşullara sahip bir sosyal sınıfa mensuptur. Ayrıca fiziksel olarak da olumsuz yönde diğerlerinden farklıdır. Bu sosyal ve fiziksel eksiklikler arkadaşlıklarına engel olmasa da yaşadığı çelişkileri körüklemektedir. Yapıtta Refik'in sahip olduğu zenginlik ve sosyal ortamı zekasını kullanarak alaycı bir dille eleştirirken bir yandan da bu imkanların sağlayabileceği mutluluğa içten içe özenmektedir. *" Ben yakışıklı olsaydım, ya da karım güzel olsaydı şiir yazamazdım, Refik gibi Pazar günleri yürüyüşe çıkar, salonlarda tombala oynardım" (Pamuk 158)* Karşıt görüşler Muhittin'in kafasında sürekli birbirini kovalayarak kendisiyle ve çevresiyle çatışmasına neden olur. Yaşamını bazen sefil ve acınası bulup, hayatın dışında kaldığını

düşünürken bazen de gerekçeler yaratarak, hayatın böyle yaşanması gerektiğine kendini inandırır. Zaman zaman kendini acımasızca eleştirirken bir yandan da her türlü kişilik zayıflığına egosunu korumak için bir mazeret bulur. Şair olarak başarılı olamayacağını anladığı ve nedenlerini sorguladığı noktada "hayatında anlam eksikliği" olgusuyla karşılaşır ve hayatına "Türkçülük" gibi, hiç de inançla bağlanmadığı bir düşünce girer. Ancak, ilk başlarda umutla tutunduğu ve hayatına nihayet bir anlam kattığını düşündüğü bu kavram zamanla akılcı yaklaşımıyla çakışır ve onu yeniden içsel çatışmalara yöneltir. *"Benim ne işim var onların arasında?.. Hayır, gene başlamayayım. Ben inanıyor ve heyecanlanıyorum!" (Pamuk 16)* Kendini ne kadar ikna etmeye çalışsa da bunu başaramaz ve sonuçta yine yalnız ve mutsuz kalır.

Yapıtın üçüncü kuşağı anlatan son bölümünde odak figür, Cevdet Bey'in torunu, Refik'in oğlu Ahmet'tir. Bu bölüm, 1970 yılının sonlarında ailenin bir gününü Ahmet odaklı anlatır. Toplum çalkantılı, politik bir süreçtedir; devrimci hareketler ve öğrenci olayları gündemdedir. Ahmet, Fransa'da resim eğitimi aldıktan sonra memlekete dönmüş, ailenin Nişantaşı'daki köşkünün yerine yapılan apartmanın çatı katında resim yaparak yaşamakta, Fransızca ve resim dersleri vererek hayatını kazanmaktadır. Kendi deyimiyle, hiçbir akımın içinde yer almayan "bağımsız bir sosyalist"tir. Ailenin ilk kuşağından beri figürlerin ortak sorunsalı olan iç çatışma ve yabancılaşma durumu onun da kişiliğinin önemli bir özelliğidir. Ailesinin ait olduğu sosyal sınıf sosyalist düşünce yapısıyla çelişmekte, her ikisini de reddedemediği için çatışma yaşamaktadır. Burjuvazinin merkezi olarak gördüğü Nişantaşı'ndan hem nefret etmekte hem de kökleri nedeniyle bir anlamda buraya bağlılık duymaktadır. Beklentisi bu çelişkinin kendiliğinden ve kendi dışında çözülmesi yönündedir. *"Darbe!" diye düşündü. "Bütün bunları kökünden altüst eden, bütün Nişantaşı ve bütün burjuvaziye sarsan bir darbe!"* (Pamuk 543) Ressam olmaktan memnundur ve sanat bütün hayatını doldurmaktadır. Ancak, zaman zaman yaptığı işin doğru olup olmadığı beynini kurcalar, kendini acımasızca sorgular. *"Nedir yani şimdi bunlar? Bunlar ne işe yarar? Bunları kimin için yapıyorum? Hepsi kötü! Hepsi çığ, yüzeysel, sahte, içtenliksiz,*

*bayağı!...” (Pamuk 570)* Mesleğiyle ilgili yaşadığı bir diğer iç çatışma da sosyalist kimliğinden kaynaklanmaktadır; Bazen, durağan bir sanatsal etkinlik olan ressamlığın devrimci eylem yaklaşımı ile örtüşmediğini, birbirine ters düştüğünü düşünmektedir. Bu da işini ve yaşam tarzını sosyalist siyasal kimliği çerçevesinde sorgulamasına neden olmaktadır. *“...Türkiye’de resim yapmak insanın bağıra bağıra konuşması gereken bir ülkede dilsizliği seçmek gibi bir şey.” (Pamuk 601)* Ancak, işine olan tutkusu ve yaşamını dolduran sanat aşkı, çelişkilerini kendinden önceki kuşaklardan daha kolay aşmasını sağlamaktadır. “Hayatta ne yapmalı?” sorusunun cevabına diğerlerinden çok daha yakındır;

## **2. Figürlerin topluma yabancılaşmaları ve nedenleri**

Yapıttaki karakterlerin önemli bir ortak özelliği toplumla uyşamayışları ve bir yabancılaşma süreci içinde bulunmalarıdır. Toplumu geri, bilinçsiz ve kimliksiz bulurlar ve bu nedenle toplumdan farklı ve üstün olma eğilimindedirler. Kalıtımsal olarak edindikleri sosyal kimlikleri ile ilgili olarak her birinin ayrı bir tepkisi vardır ve bu tepki onları toplumdan uzaklaşmaya ve yabancılaşmaya götürmüştür.

Cevdet Bey, geleneksel, müslüman bir toplumda ticaret yaparak yabancılaşmanın ilk adımını atmıştır. Zaman zaman gördüğü tepkiler canını sıksa da aslında kimsenin cesaret edip yapamadığını yaptığı ve başarılı olduğu için, içten içe cesaretiyle gurur duymaktadır. *“Bana ticaretin yolu gözükte. Ben de bu yolu zorladım, kimsenin cesaret edemediği şeyi yaptım. Biraz korkak olsaydım hala Haseki’de küçük bir oduncu olurdum” (Pamuk 20)* Cevdet Bey, geleneksel değerlere göre yaşayan halkı miskin ve tembel bulmakta, bu tür insanlardan oluşan eski çevresiyle bağlarını tamamen koparmaya çalışmaktadır. *“...Onlardan kaçtım. Onlarla birlikte ticaret hayatı yürümüyordu.” (Pamuk 20)* Yaptığı işin yanı sıra, Batı hayranlığı da onu köklerinin uzandığı geleneksel toplum yapısından uzaklaştırmaktadır. Hayal ettiği aile yapısı, iş ve hayat düzeni, ideolojik olarak olmasa da şekilsel olarak batı tarzıdır; geleneksel toplumun içinde ama geleneksek olmayan, “tıkır tıkır saat gibi işleyen” bir

aile ve oğullarıyla sürdüreceği bir iş hayatını hedeflemektedir. Devlet düzenine ilişkin bir yaklaşımı, herhangi bir tepkisi olmamıştır. Padişah'a karşı olan özgürlükçü akımlara karışmamaktadır. Ancak, kendini bu çevreden de farklı ve üstün görür. Hayalindeki aile için gerekli olan iyi yetişmiş, kültürlü bir eş'e sahip olabilmek ve sosyal saygınlık sağlamak için bir Paşa'nın kızıyla nişanlanmıştır, ama kendini bu çevreye de yabancı hissetmektedir.

Yaşadığı toplumla uyuşamama, onları küçümseme, beğenmeme ve kendini onlardan üstün hissetme olguları Nusret'in kişiliğinde çok daha baskın bir yere sahiptir. Dört yıl kalıp döndüğü Paris'te kültürel ortamın ve özgürlükçü akımın etkisinde kalarak topluma iyice yabancılaşmıştır. *"Bir Avrupalıyla konuşmak bazan nasıl bir zevk olur sana anlatamam! Ama tabii buradaki pis misyonerlerle bankerleri demiyorum. Gerçek Avrupalılar: Voltaire, Rousseau, Danton...Revolüsyon"* (Pamuk 82) Jöntürk hareketine katılmıştır, ancak onlarla da tamamen hemfikir değildir; Ona göre önemli olan Padişahı devirmek değil yönetim düzenini tamamen değiştirip Fransa'daki gibi Cumhuriyeti kurmaktır. Toplum düzeni baştan yanlıştır. *"Din, korku, karanlık düşünceler ezberlenmiş şeyler... sonunda boyun eğmekten başka bir şey öğrenmiyorlar..."* (Pamuk 75) Yaşadığı yabancılaşma ve hayal kırıklığı topluma duyduğu nefret ve öfkeyi o derece körükler ki hasta odasında camları bile açmadan kendini toplumdan soyutlar. Bilinçaltında, topluma duyduğu nefret kendine de yansımaktadır. Çünkü sonuçta o da bu toplumun bir parçasıdır ve bir yandan bu toplumda yalnızca aptalların yaşayabileceğini iddia ederek ölümüne kendince bir değer katarken diğer yandan bu son'a yaşadığı sorumsuz hayatın neden olduğunu bilerek kendine kızmaktadır. Yaşadığı yabancılaşmanın bilincinde olmak, ancak artık hiçbir şey yapabilecek durumda olmadığını bilmek onu isyana sürüklemektedir.

Batı kültürünün etkisi ve Batı hayranlığı, ele alınan ikinci kuşak odak figürlerinin de yaşam algılarını etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Dört yıl İngiltere'de eğitim gördükten sonra yurda dönen Ömer, yabancılaşma olgusunu en fazla yaşayan

karakterlerden biridir. Yurtdışında daha da güçlenen bakış açısıyla, toplum geri ve kötüdür. Geleneksel aile düzenini aşağılamakta kendisini hiç bir zaman o düzenin içinde hayal etmemektedir. *"Bu uyuşuk, rahat, rahat, hımbıl yumuşaklığa, bu tutkusuz aile hayatına kendimi bırakmayacağım...."* (Pamuk 126) Kendini sürekli başkalarından ayrı tutar. 'Başarı' onda bir takıntı haline gelmiştir; bir 'fatih' olacak, her şeyi fethedecek, her şeye sahip olacaktır. Böylece o, beğenmediği ve kendini dışladığı toplumun bir parçası olmayacaktır. *"...Ben...ben uyuz bir Türk olmak istemiyorum!"* (Pamuk 131) Yabancılaşma duygusu yalnızca toplumsal değerlere değil ülke gerçeklerine de o kadar yansımaktadır ki, o dönem ülkeyi kalkındırmak için yapılan birçok çalışmayı da göz ardı etmektedir. Doğu'da, çalışmak üzere gittiği demiryolu inşaatı aslında o yıllarda ülkede gerçekleştirilen bayındırlık seferberliğinin önemli bir adımıdır. Oysa, onun için sadece 'Fatih' olmak yolunda bir fırsattır. Ömer'in Doğu'da karşılaştığı, toprak sahibi ve aynı zamanda milletvekili olan Kerim Naci Bey, yaşadığı yabancılaşmayı ona daha da güçlü hissettiren bir karakterdir; Kendisinin uzlaşamadığı geleneksel değerlerle uzlaşarak onun hedeflediği güç ve kudreti mevcut toplumsal yapı sayesinde elde etmiştir. Evliliği, beğenmediği toplumsal yapının bir uzantısı olarak görmekte, idealleriyle bağdaştıramamaktadır. Ancak, toplumda güçlü olmak ve kendine bir gelecek yaratmak için, bir milletvekili kızı ile nişanlanır. Önceleri kendini ikna etmeye ve uyum göstermeye çalışsa da, süreç içinde, bu kez de bu sosyal olayın gerektirdiği geleneksel adetlere yabancı kalır. *"Ben seni anlayamıyorum!" dedi Nazlı. "Sen ne istiyorsun? ...Beni, biliyorum, küçümsüyorsun;...bir ev döşeme, içinde oturma isteğimi;...toplum içinde bize benzeyen insanlarla yaşama isteğimi;... küçümsüyorsun!"* (Pamuk 436) Bu yabancılaşma duygusu zaman içinde onu toplumdaki daha da uzaklaştırır ve sonuçta, istediği maddi güce kavuşmuş olmasına rağmen, Doğunun ücra bir köşesinde yalnız ve yabancı bir yaşama sürüklenir.

Ataerkil bir aile düzeni içinde karısı ve ailesi ile birlikte yaşadığı hayattan önceleri memnun görünen Refik, sosyal çevresine ve topluma yabancılaşma duygusunu zaman içinde çoğaltır ve bu duygu hayatını alt üst eder. Babası Cevdet Bey'in

görüşüne göre iyi bir iş ve iyi bir aile hayatta her şeydir; Refik'in yaşam amacı da bu olmalıdır. Önceleri bu düzen içinde mutlu olduğunu düşünen Refik, özellikle babasının ölümünden sonra bu yaşam tarzı içinde aslında mutlu olmadığını fark eder ve yabancılaşma süreci başlar. *"... eskiden yaptığım şeyleri yapabiliyorum, ama dünya ile aramda uyum yok."* (Pamuk 234) Aldığı eğitim ve kültürel birikimi diğer tüm odak figürlerde olduğu gibi onda da Batı hayranlığını körüklemiştir. Toplumu geri, kapalı ve cahil bulmaktadır. *"...İtiraf lar'ı okurken karşılaştığım aydınlık ruhu neden kendimde, ya da tanıdığım hiçbir insanda, bir Türk yazarında bulamadığımı düşünüyorum. Umutsuz, çirkin, mıymıntı bir halim var, ama neden Türkiye'de her şey böyle?..."* (Pamuk 239) Evde ve işte geçen günlük hayatını da "onurlu bir insana yakışmayan, uyuşuk, kötü, pis, darkafalıklarla dolu" bir hayat olarak nitелеmektedir. Doğu'ya, Ömer'in yanına yaptığı yolculuk sırasında karşılaştığı toplumsal gerçekler onu toplumu aydınlatma, ortaçağın karanlığından çıkarma yolunda çalışmalar yapmaya teşvik eder. Bu, bir anlamda da yabancılaştığı toplumla uzlaşmanın bir yoludur. Köyleri kalkındırmak için hazırladığı tasarı yetkililerce dikkate alınmayınca, aynı duygusal çöküntü içinde, İstanbul'a geri döner. Kendini hiçbir görüşe ait olmayan "bir suçlu, toplum dışı bir yaratık, bir sapık" gibi hissetmektedir. Sosyal çevresine ve günlük hayata yeniden uyum sağlamaya çalışır. Ancak, bundan sonraki hayatı daima bir uzlaşma arayışı içinde geçecek, toplumu kendi kültürel ölçütlerine yükseltebilmek ve böylece uyum sağlayabilmek için çalışmalar yapacaktır.

Muhittin baştan beri kendini içinde yaşadığı toplumdan farklı görmekte tüm yerleşik toplumsal değerleri ve sosyal gelenekleri küçümsemektedir. Gerek fiziksel özellikleri gerekse yetiştiği sosyal çevre diğerlerininkinden farklıdır. O da bu eksikliği, erişemediği sosyal olanakları aşağılayarak ve kendini bu olanakların değer ifade ettiği toplumdan uzaklaştırarak gidermeye çalışmaktadır. Yabancılaşma bu anlamda kendi seçimidir. Ancak zaman zaman bu yaşam algısının neden olduğu sürekli mutsuzluk hali hayatını ve kendini sorgulamasına neden olmaktadır. Evlenmek ve aile kurmak kavramına karşıdır, çünkü hiçbir kız onun hayalindeki kadın tanımına uymamaktadır.

Sık sık randevu evine gider ve bu davranışını gerekçelendirmek için "oradaki kadınlara bazan bütün kadınlardan çok saygı duyduğunu" düşünür. Çünkü ona göre bu kadınlar bulundukları duruma yoksulluktan, ya da çaresizlikten değil, başkalarından farklı olmak istedikleri ve toplumun kurallarına değer vermedikleri için, kendi bilinçli seçimleriyle gelmişlerdir. Bu yaklaşım aslında kendine bakış açısını da yansıtmaktadır. Bu tutumla içinde bulunduğu topluma ters düşer ve yabancılaşır. Şair olarak yaşadığı başarısızlık onu hayatını sorgulamaya ve bir anlam bulmaya yönelttiğinde bu kez de de kendini, toplumsal değerlerle tam bir uzlaşma içinde olması gereken, "Milliyetçilik" ideolojisi içinde bulur. Ancak aldığı batı kültürü ve akılcı yaklaşımı dahil olduğu grup içinde yabancılaşma yaşamasına neden olur. Gruptan farklıdır; kültürlüdür ve onlara benzememektedir. "...Kendimi şüpheye, iğrenç şüpheye, aklın gevezeliğine bırakmamam gerekir! Bırakmayacağım, inanacağım...İnanacağım, Allahım inanacağım, aklımın küçük gevezeliğini susturacağım!..." (Pamuk 419) İnanmaya, tutunmaya ihtiyacı vardır ama zekasını ve egosunu bastıramaz ve sonuçta kendini bütünleşmeye çalıştığı gruptan da dışlanmış bulur.

Üçüncü kuşağın odak figürü olan Ahmet de yapıtta kendinden önce yer alan karakterler gibi Batı Kültürünü benimsemiş, bu kültürde yetişmiş bir kişidir. Diğerlerinden farklı olarak, batı kültürü yalnızca şekilsel anlamda değil düşünsel olarak da toplumu etkilemektedir. Türk toplumunda da artık batılı ideolojik yaklaşımlar tartışılmakta, dünyada gelişen sosyalist akım Türkiye'de de benimsenmektedir. Böyle bir ortamda, resim yaparak yaşamını sürdüren Ahmet "burjuvazinin merkezi" olarak nitelediği Nişantaşı'ndan nefret etmekte ama tam da, Nişantaşılı burjuva bir ailenin ferdi olarak bu semtteki aile apartmanında yaşamaktadır. Ahmet, yakın çevresi yani ailesiyle yaşam algısı ve sosyal değerler açısından yabancılaşma yaşamakta, onların yaşantısına uzak durmaktadır. Ancak, ekonomik ve belki biraz da duygusal nedenlerle onlardan tamamen de kopamamıştır. "Onlara katılamıyorum. Onlara katılamadığım için bazen sıkılıyorum. Kendimi beğeniyormuş gibi bir halim olmalı. O neşeye



*katılamadığım için biraz kıskanıyorum onları” (Pamuk 581)*

Diğer bir yabancılaşmayı da sosyalist ideolojiyi paylaştığı devrimci arkadaşlarıyla yaşar. Bir yandan onların eylemci tavırlarını beğenerek yapılması gerekenin bu olduğunu düşünürken, diğer yandan sanat yönü ve aldığı batı kültürüyle onlardan ayrı düşmekte, bunun çelişkisini yaşamaktadır. Kendini “bağımsız sosyalist” olarak tanımlar ve hiçbir örgüte katılmaz. Diğerleriyle arasına koyduğu bu mesafeyi de “bağımsızlığın tadını çıkarmak” olarak açıklar. Sanat hem bütün yaşamını doldurmakta hem de onu toplumdan soyutlayarak daha da yabancılaştırmaktadır. Ancak sanattan vazgeçmesi mümkün değildir ve bir şekilde kendini ikna etmenin yolunu bulmuştur; *"Ben zengin ve derin yaşıyorum. İnsan günde yüz kişiyle ilişki kurabilir, çatışabilir ama yüzeyi aşamaz. Ben derine iniyorum...Evet, ben bütün toplum için derine iniyorum” (Pamuk 588)*

### **III. SONUÇ**

Yapıtta ele alınan odak figürler genel olarak, bir yandan eskinin, geleneksel yaşam tarzlarının etkisinde olup bir yandan da yeni koşullara ve yaklaşımlara göre yaşamlarını biçimlendirme çabasıdadırlar. Dolayısıyla bir uyum ve yabancılaşma sorunu yaşamaktadırlar.

İlk kuşaktan beri tüm bireyler belirli bir sosyal çevre, maddi imkanlar ya da eğitim düzeyi olarak yaşadıkları toplumun genel sosyo-kültürel düzeyinden daima bir adım önde olmuşlardır. İş hayatları, eğitimleri ya da kültürel birikimleri nedeniyle edindikleri batılı değerlerle, içinde yaşadıkları toplum ve sosyal çevrelerinde geçerli olan geleneksel değerler arasında sıkışmışlardır. Bu çatışma zaman zaman, kendi toplumsal kimliklerine karşı aşırı bir eleştiri ve tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Kendilerini yeniden tanımlamak isteyen figürlerin hem ailelerine hem de kendilerine yabancılaşması yaşamlarını, yaşamlarındaki davranışlarını ve ilişkilerini de etkilemektedir.

Çatışma ve yabancılaşma sorunsalları figürlerin yaşamında, farklı zaman dilimlerinde olmakla birlikte benzer nedenlerle ve algılarla ortaya çıkmıştır. Ancak, bu sorunlarla baş etmenin yolunu, kişilikleri doğrultusunda farklı çözümlerde aramışlardır. Cevdet Bey ve Ömer, kendilerine daha bireyci yaklaşımlarla, kişisel menfaatleri doğrultusunda bir yaşam yolu çizerken Nusret ve Refik toplumu kendi değerlerine ve yaşam algılarına göre yeniden yapılandırmaya yönelik çabalar içinde olmuşlardır. Muhittin, içindeki çatışmayı bastırmak için hayatına bir anlam katmak istemiş, bu amaçla tutunduğu ideoloji bu kez de akılcı yaklaşımı ve egosuyla çatışınca aradığı toplumsal uzlaşmayı yine yakalayamamıştır. Ahmet karakterinde ise bireyci yaklaşım ve toplumsal kaygılar bir arada gözlenmektedir. Sanatçı kişiliği ve resim tutkusu onu bireysel bir yaşama sürüklerken bir yandan da sahip olduğu sosyalist ideoloji doğrultusunda topluma karşı sorumluluk hissetmektedir.

Hayatlarını farklı yönlerde sürdürmüş olsalar da sonuçta hepsi kendini toplumun dışında ve hatta üstünde ayrı bir yere koymuşlar, yaşadıkları çatışma ve yabancılaşmadan bir anlamda kendilerine bir üstünlük payı çıkarmışlardır. Toplumla uzlaşmayı ve uyum sağlamayı, beğenmedikleri düzenin bir parçası olmak şeklinde algılamışlar, anlamaya çalışmak yerine reddetmişlerdir. Farklı kuşaklara ait figürler olmalarına rağmen aynı bilinç ve kaygılarla toplumu irdeledikleri halde birbirlerini bile anlamaya çalışmamışlar, kendi aralarında da çatışma ve yabancılaşma yaşamışlardır. Dolayısıyla yaşananlar bir kuşaktan diğerine tecrübe olarak aktarılamamış, her dönem, aynı sorunlar daha önceden yaşanmamışcasına yeniden figürlerin hayatına girmiştir.

#### **IV. KAYNAKÇA**

**Pamuk Orhan, Cevdet Bey ve Oğulları, 20. Baskı, İletişim Yayınları, 2006**

**Solmaz Yusuf, Orhan Pamuk'un Anlam Çağrısı, 20. Baskı, Babil Yayıncılık, 2005**